

МРНТИ 18.41.85

ДӘСТҮРЛІ МУЗЫКАЛЫҚ ШЫҒАРМА- ШЫЛЫҚТЫҢ ЭСТРАДА ӨНЕРІНДЕ ЖАҢҒЫРУЫ

ЗУЛЬФИЯ ҚАСИМОВА ¹

¹ Т. Қ. Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер
академиясы
(Алматы, Қазақстан)

ДӘСТҮРЛІ МУЗЫКАЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚТЫҢ ЭСТРАДА ӨНЕРІНДЕ ЖАҢҒЫРУЫ

Аңдатпа

Қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан музыкалық өнерінің қазіргі жаңашаланған түрлерін қарастыру – мақаланың негізгі өзегі болып отыр. Жаһандану кезеңінде ұлттық сана-сезімді сақтап, кейінгі ұрпаққа жалғастыру – заман талабы, әрі бұл өзекті мәселе Қазақстан музыка мәдениетінің негізінде ерекше көрініс тапқаны анықталды. Отандық музыкатану ғылымында эстрадалық өнер бойынша зерттемелер жоқтың қасы. Сол себепті бұл бағыттағы музыка өнерінің тарихи және теориялық арқауын жан-жақты зерделеу – жаңашылдығы мол ғылыми тақырып екені айқындалды. Мақала барысында тарихи, теориялық талдау, сипаттама, салыстырмалы зерттеу әдістері негізге алынды. Нәтижесінде ғасырлар бойы қазақ халқының мұңын, қуанышын дәріптеп, өмір бойы қасындағы серігі болған әншілік дәстүрлердің, ұлы далада туындаған көркемділігі мен эстетикалық мағынасы айтарлықтай жоғары өнердің қазіргі заманға лайықталып, сақталуының қажеттілігі, әрі оның сапасын әлі де көтеру керектігі пайымдалды.

Тірек сөздер: ән, өнер, эстрада, поп-музыка, дәстүрлі ән, синтез, жаһандану, өңдеу, интерпретация.

Кіріспе

Жаһандану дәуірі музыка өнерінің болмысын, функциясын, маңызын, мазмұны мен мәнін түгелдей өзгеріске ұшыратты. ХХ ғасырда пайда болған поп-музыка бағыты кең танымалдыққа ие болды. Индустрияландырумен

байланысты техникалық прогресс өнімі болып табылатын аудиомәдениет осы музыка өнерінің таралуына ең бірінші себеп болды. Орындаушының танымалдығы аясы кеңейген сайын, оған деген сұраныс та, нәтижесінде оның қаржылық жағдайы да

айтарлықтай өсетін болды. Мұндай жағдай біртіндеп музыка өнерінің кең бұқараға бағытталған жеңіл-желпі түрлерін өрістетті. Әншінің шеберлігі, ән мағынасының тереңдігі, эстетикалық және философиялық мәні артқы орында қалды. Ең алдыңғы қатарға қабылдауға оңай, құлаққа тез сіңіп, көңіл көтеруге бейімделген, әрі батыс елдері жастарының сол заманда ескі көзқарасқа протест ретінде пайда болған жеңіл жүрісі мен таяз құндылықтарын насихаттайтын поп-музыканың көптеген стильдері мен бағыттары әлемді жайлады. Бұл құбылыстар мәдени экспансияның ролін аса дамытты. Басым болып тұрған батыс елдерінің заманауи мәдениеті өзге мемлекеттерге модель болды. Үш аккордтан (тоника, субдоминанта, доминанта) тұратын ән өнері бүкіл әлемге қанатын жайды. Көптеген өзінің ұлттық дәстүрі мен салт-санасы бар елдер де осы үш аккордқа өз інжу-маржандарын өңдеп, ұлттық интонациялық құрылымы сақталған ұлттық эстрадасын қалыптастырды.

Әдістер

Ғасырлар бойы ел санасын сомдап келген қазақ халқының бай музыкалық дәстүрлері ХХІ ғасырда да өз өміршеңдігін жоғалтпай, заманауи талаптарға сай жалғасын табуы анықталып, осы эволюциялық бағыт тарихи тұрғыдан қарастырылды. Өнердің көне түрлері бүкіл ұлттық мәдениетімізге негіз болғаны жөнінде сөз болып, ұлттық интонациялық, құрылымдық (композициялық), ырғақтық қоры айқындалып, теориялық тұрғыдан ерекшеліктері ашылды. Сондай-ақ, халықтың ұлттық сана-сезімінің, дүниетанымының терең ұғымдарын өз бойына сіңірген музыка өнері елді жаһандану кезеңінің кері әсерінен сақтауға ықпал ете білетін құбылыс ретінде қарастырылып, осы бағытта жаңашыл заманауи түрлері

дәстүрлі аутентті түпнұсқаларымен салыстырылып зерделенді.

Нәтижелер

Қазіргі музыка жаһанданудың бір ажырамас бөлігі екенін де айта кету қажет. Заманауи мәдениет синтездігімен, көпқырлығымен ерекшеленеді. Стильдердің, бағыттардың, жанрлардың ғана емес, жалпы өнер түрлерінің синтезі ғасырға сай техникалық прогресстің әсері болып табылады. Құлаққа ерекше боп естілетін әртүрлі музыкалық тембрлер, интонация, ырғақ, ладтық құрамдары араласып, түрлі эксперименттік үдерістер көптеген жаңашылдықтар туғызды.

Қазақстан эстрадасы негізінен ұлттық қасиеттерімен ерекшеленеді. Бұл да ұлттық музыканың және батыс елдерінен келген поп-музыканың негізгі элементтерінің синтезінен туындаған құбылыс. Оның түп-тамыры Қазақстанда еуропа үлгісіндегі академиялық музыкасының қалыптасуы кезеңімен байланысты. ХХ ғасырдың 2-жартысында бой көтерген бұқаралық ән, романс, вальс – осы еуропалық жанрлардың ұлттық сарынмен үйлесуінің бір көрінісі. М. Төлебаев, Н. Тілендиев, Ш. Қалдаяқов сынды композиторлар қазақ әуенін жаңа формаға салып, отандық эстрада өнерінің алғашқы қадамы болды. Әлбетте, бұл жанрлар өзінің эстетикалық көркемдігімен, әуезділігімен, ой тереңдігімен елдің ілтипатын жаулап алды.

Жалпы, дәстүрлі ән танымал музыкада алуан түрде көрініс табуда:

- 1) «Той-бизнес» және фольклорлық-ғұрыптық жанрлардың болмысы;
- 2) Дәстүрлі әндердің эстрадалық өңделуі;
- 3) Дәстүрлі музыканың жанрлық және стильдік элементтерінің қазіргі поп-музыкаға таралуы;
- 4) Заманауи аранжировка әдістерінің ұлттық аспаптарды қолдану немесе

олардың тембрлерін имитациялау арқылы ұлттық рең беруі.

Пікірталас

Фольклорлық шығармашылықтың архаикалық түрлері әрқашан халықтың өмірімен, оның дүниетанымымен және философиялық көзқарастарымен тығыз байланысты. Жаһандану жағдайында халықтың өмір сүру ерекшеліктерін бейнелейтін отбасылық ғұрыптық жанрлар (бесік жыры, үйлену тойы, жерлеу) жаңа болмысқа ие болды. Бұған отбасылық мерекелерді музыкалық және би номерлері сияқты көңіл көтеру іс-шараларымен әрленген жаңа форматта өткізілуімен қатар, олардың заманауи композицияларға негіз болғандығы дәлел. Жалпы, фольклорлық үлгілер дәстүрлі ауызша және қазіргі заманғы жазбаша шығармашылықта шоқтығы биік нағыз жауһарлар туындауына себеп болғанын атап өткен жөн.

Еліміздің Тәуелсіздікке қол жеткізуі жаһандану дәуірінің өркендеу кезіне сәйкес келді. Қазақстан осы жағдайда әлемдік үдерістерге белсенді қатысып, халықаралық деңгейге шығуға атсалысты. Отандастарымыз түрлі спорттық және мәдени шараларда биік дәреже көрсетіп, еліміздің қазіргі заман талаптарына сай дамуын айқындады. Қазақстан әлемдік үрдістердің бір бөлігі екеніне өзіндік ерекшелігі бар поп-индустрия дәлел бола алады. Ұлттық негізге құрылған поп-музыка әлемде белгілі көптеген стильдер мен бағыттарды да қамтиды. Батыс мемлекеттерінен енген кейбір жанрлар мен стильдердің біздің ұлттық жанрлармен ұқсастығы белгіленеді. Бұл тұрғыдан терме, толғау жанрларының америкалық рэп, хип-хоп, R&B стильдерімен жақындығын атап кету керек.

Қазақ даласында қанатын кең жайған ән өнері қазіргі кезде ерекше орын алады, әрі жоғары сұранысқа ие.

Әншінің вокалдық дарынын көрсетуге қолайлы кең тынысты лирикалық композициялармен қатар, заманауи стильдердегі билеуге лайықталып, ырғақтық «битті» негіз ететін әндер де көпшілікке тараған. Сондай-ақ, қазақ халқының көнеден келе жатқан салт-дәстүрі шоғырланған отбасылық ғұрыптармен тығыз байланыста орындалатын фольклорлық жанрлардың да жаңашаланған түрлері ерекше назар аудартады. Мысалы, үйлену тойында орындалатын жар-жар, беташар, сыңсу, қоштасу әндері, сәбидің (ұрпақтың) дүниеге келуіне арналған «Әлди-әлди», тұсау кесер жырларын айта кету керек. Бұл әндер белгілі бір отбасылық мерекенің міндетті бір бөлігі болып, әрі фольклорлық шығармашылықтың қазіргі замандағы көрінісі деп батып айтуға болады. Қазіргі заманның көзқарасы, дүниетанымы, құндылықтары негізінде құрылған жаңа фольклор әйтсе да ұлттық салттардың әлі де тірі екенін, олардың осы күнде де қадірленіп, қастерленетінін айқындайды. Осылайша еліміздің әлемдік жаһандану үрдісіндегі орны белгіленді: Қазақстан – қазіргі кезге дейін сақталған терең түп-тамыры мен салт-санасы бар мемлекет. Демек, Елбасы Н. Ә. Назарбаевтың бағдарламалық мақаласында белгіленген жаңа үлгідегі жаңғырудың бірінші шарты болып табылатын өзіндік мәдениет, басыбайлы ұлттық кодтың сақталауы еліміздің мәдениетінде көрнекті орын алады [1].

Қазақстан Тәуелсіздігі еліміздің тарихының, мәдениетінің жаңғыруындағы маңызды кезеңі болды. Жаңа саяси құрылымның идеялық негіздері халықтың ұлттық сана-сезімін оятып, көнедегі менталитет, салт-сананы жандандыруға бағытталды. Шығармашылық зиялы қауым бар күшін дәстүрлі мәдениеттің жаңғыруына жолдады. XX ғасырдан әлемдегі жетекші музыкалық бағыт боп қалыптасқан

танымал музыка да осы тұрғыда өз үлесін қосты. ХХІ ғасырда бай тарихи жолдан өткен қазақ халқы өз салтын жаһандану үдерісіне қосты. Соның бір көрінісі – бұрын қастерлі мәні болып, енді көркемдік және эстетикалық мағынаға ие болған танымал ғұрыптық әндер.

Әлемде шоу-бизнес (Showbusiness) деп аталатын көңіл көтеру индустриясының Қазақстанда басқаша біл бөлігі қалыптасты. Ел арасында «той-бизнес» деп кеткен ұлттық мәдениеттің ерекшелігімен байланысты бұл бағыт сахналық шоу-бизнеспен қатар жүреді. Оның бейнесі ретінде қабылданатын есімдер де пайда болды. Әсіресе, Ақылбек Жеменей «Қызыл өрік» әнімен, Заттыбек Көпбосынұлы – «Ақмаржан», Асхат Тарғын – «Мария Магдалена», Абай Бегей – «Аспанға қараймын», Серікбол Сайлаубек «Ой, жеңге» т. б. әндерімен үлкен танымалдыққа ие болды. Бұл орындаушылардың шығармашылығы ең алдымен осындай той-томалаққа бағытталған, көңіл көтеретін, құлаққа тез сіңімді жеңіл-желпі әуендерді негіз етеді.

Жаңа дүниеге келген бала өмірінің маңызды кезеңдеріне арналған ғұрыптар аясында Қайрат Нұртастың «Тәй-тәй», Жазира Байырбекованың «Тұсау кесер», «Әлди-әлди», «Бесік жыры»

әндерін атап өтуге болады. Қазіргі кезде «Тұсау кесер» тойында жиі орындалатын Ж.Байырбекованың әнін айта кету керек.

Жалпы, тұсау кесер ғұрпы сәбидің аяғына тұсаулап байланған жіпті кесумен баланың өмірінің жүре бастау, әлемді тану сияқты жаңа бір кезеңін айқындайды. Ертеде бұл жоралғыны істемесе бала сүрінгіш, өзіне сенімсіз, епсіз болып өседі деген сенім болған. «Тұсау кесер» әндерін әйел адам орындаған, ол анасының баласына деген ілтипатын бейнелейтін нәзік, кішігірім диапазондағы қарапайым әуенге құрылады. Балалар фольклоры әндері әдетте ықшамды, жеңіл болып келеді.

Ж. Байырбекова орындайтын «Тұсау кесер» әні де дәстүрге жақын.

Ән мәтінінде ғұрыптың барысы бейнеленген («тұсауыңды кесейін, ала жіпті шешейін») және осы салтқа қатысы бар «тәй-тәй», «қаз-қаз» сөздері, ежелгі ұлт санасына тән «айналайын», «балапаным», «ботақаным» сияқты еркелету сөздері де кеңінен қолданылған, жаңа қадам басқан нәрестеге бата-тілектері айтылады.

Сәбилік кездің балғындығы, үлкендердің оған деген махаббаты мен шапағаты 1 октава көлеміндегі орташа екпінде, бірқалыпты ырғақта кейбір

Тұсау кесер

Ор. Ж. Байырбек, Н. т. З. Касимова

$\text{♩} = 90$

Тұ - са - уың - ды ке - се - йін, А - ла жіп - ті ше - ше - йін,
Бө - бе - гім шың кө - ніл - мен, Ті - ле - гім бұл ө - мір - де,

Құт - ты бол - сын та - ла - бың се - нін, Тәй - тәй ба - ла - па - ным
Тұ - сал - ма - сын қа - да - мың се - нін,

Қаз - қаз бо - та - қа - ным Бай - қап қа - да - мың - ды бас. Ай - на - ла - йын,

Тәй - тәй ба - ла - па - ным Қаз - қаз бо - та - қа - ным Бай - қап қа - да - мың - ды бас.

дыбыстардың әрленуі арқылы нәрестенің ойнақы, аңғал кейпін бейнелейтін қарапайым, ашық, мөлдір тұнық әуені арқылы суреттелген.

Үйлену ғұрпы әндерінің көнеден келе жатқан негізгі түрлері – жар-жар, беташар және сыңсу. Өз болмысын жоғалтқан сыңсу әндері әдетте қызды ұзату кезінде айтылған. Ертеде ол ұзақ мерзім көлемінде орындалса (бірнеше тәулік немесе бірнеше ай, келін ұзатылып кеткен күнге дейін), ендігі кезде ол ұзату тойын өткізіп бітіп, шығарып салу кезінде қыздың соңғы сапарын сүйемелдейді. Бұл тұрғыдан Гаухар Әлімбаева, Роза Әлқожа, Әйгерім Қалаубаева, Динара Әлжан, Жазира Байырбекованың орындауындағы әндер көп сұранысқа ие.

Г. Әлімбаеваның «Ақ келін» әні ерекше танымал. Бұл жас келіннің жаңа

өмірге алғаш қадамында айтылатын өсиет ән. Көнедегі аушадияр жанрына жақындығы байқалады. Әннің бүкіл қазақ музыкасына тән философиялық мәні бар. Бұл жерде жаңа түскен келіннің күйеу жігіттің ата-анасымен, туыстарымен қарым-қатынасы, әке үйіндегі әлпештеп өскен жастық шағы, парасатты, ортасына сыйлы болуы жайында өсиет айтылады. «Ақ келін» сөзінің өзі жаңа тұрмыс құрып жатқан жас қыздың пәктігін, жастығын білдіреді. Сондықтан да әнде бүгінгі той балалық, еренсіз жастық шақпен қоштасу күні екені айтылады.

Ғибратты мазмұнына сай әннің әуені баянды болып келеді. Әрбір музыкалық фраза жеке бір ойдың көрінісі ретінде айқын көрсетілген: ұзақ дыбысқа үзіліспен тоқталып, төменгі дыбыстарға қайтып бару (біресе бірінші, біресе екінші басқышқа):

Ақ келін

Ор. Г. Әлімбаева, Н. т. З. Касимова

♩ = 70

Бір-ак күн-де ку-ан-тып қос а-на-ны Сың-су ай-тып қыз көң(і)-лі
 бо-са-ға-ны Әл-пеш-те-ген ә-кең-нің ап-пақ қыз(ы)ең
 Ақ ке-лін боп ат-та-дың, Ақ ке-лін боп ат-та-дың бо-са-ға-ны
 Ап-пақ гүл-дей а-ған-қа жа-на біт-кен Үл-бі-рей-сің ү-міт-тен жа-
 ра-лып п(е)ң Бас-қа той-лар бас-та-ум бү-гін-гі той
 Бү-гін-гі той кош-та-су, Бү-гін-гі той кош-та-су, ба-ла-дық-пен.

Қазіргі кездегі келіннің қоштасу әндері бұрынғыдан айырылысады. Ежелде бұл қызды ұзату тойының міндетті бір бөлігі болған, әрі қыз елімен, жерімен қош айтысып, өзі шығарып айтқан, ал дәл сапараға аттанар алдында әке-шешесімен, бауырларымен көрісіп қоштасқан. Бұл әндердің ғұрыптық қызметі болған. Қазіргі дүниетаным аспектінде бұл жора, басқа да ғұрыптық жоралғылар сияқты, көркемдік мағынаға ие болған [2, 33]. Соның әсерінен бұл әндердің орындаушылық үлгісі, мазмұны мен міндеті өзгерген. Жаңашыл түрдегі келіннің қоштасу әндері түңіліп жылауды талап етпейді, оны айтуға арнайы әншіні шақыртады немесе осы бағыттағы әндердің таспасын қосып, қайын-жұртына шығарып салады

Көркемдігі жағынан құнды шоқтығы биік дәстүрлі халық әндері мен ауызекі-кәсіби композиторлардың шығармашылығын насихаттаудың бір жолы – оларды эстрадаға өңдеп орындау. Бұл орайда ел арасында көптеген әншілік интерпретациялар белгілі. Халық әндері «Назқоңыр», «Бір бала», «Желкілдек», «Әдемі қыз», «Япурай», «Долана», «Дайдидау» т.б. қатар, Абайдың «Көзімнің қарасы», «Желсіз түнде жарық ай», Ақан серінің «Балқадиша», «Маңмаңгер», Әсеттің «Қисмет», Үкілі Ыбырайдың «Гәкку», Кененнің «Ой, жайлау», Мұхиттың «Көк айдай», Естайдың «Құсни – Қорлан» әндерінің эстрадалық трактовкалары ел көңілінен шығып, өзіндік орын алып жүр.

Әрине, поп-музыка бір жағынан дәстүрлі әндерді дәріптесе, екінші жағынан олардың мағынасы мен мәнін бұрмалап, тереңінен жеткізе білмейді. Дәстүрлі әндер идеялық-эстетикалық, көркемдік құндылығы жоғары, философиялық ой, ақыл-парасатты негіз етеді. Көңіл көтеруге және жеңіл

қабылдауға бағытталған поп-музыка аутентикалық музыканың бар байлығын түсіндіре алмайды. Дегенмен, ол қазақ музыкасының әуендік-интонациялық кодын сақтап, ұлттық сана-сезімінің оянуына мүмкіндік тудырады.

Қазақтың дәстүрлі ән мәдениеті ғасырлар бойы қалыптасып келе жатқан бай рухани мұрамыз. Көне архаикалық фольклорды негіз еткен бұл дәстүр халықтық және композиторлық кәсіби сала болып бөлінеді. Халық әндерінің өзін халық арасында қара өлең деп аталатын қарапайым әуенге құрылған шағын туындылар («Дедім-ай-ау», «Гүлдерайым», «Еркем-ай», «Бүлдірген», «Үкілі-ай қыз», «Уғай-ай» т. с. с.) және көркемдігі жағынан да, құрылымы жағынан да күрделі болып келетін, авторлық шығармашылыққа жақын әндер («Назқоңыр», «Тілеуқабақ», «Япурай», «Әдемі қыз», «Гаухартас», «Қызыл бидай» т. б.) деп қарастыруға болады. Тарихи жолы көптеген қиындықтарға толы қазақ халқының музыкалық дарыны жөнінде көптеген естеліктер сақталған. Осы қиын-қыстау кездерде өмір сүрген көптеген әнші-композиторлардың шығармалары ұмыт болып, кейбіреулерінің авторлары ел жадынан шығып, халық шығармасы деп тарап кеткен. Күрделі құрылымды халық әндерінің артында биік деңгейлі ақын, әнші тұрғаны анық, дегенмен ол жайттардың мәнін ашу қазіргі кезде қиындыққа соғады.

Осындай жағдайларда біршама мұраларынан айырылған қазақ халқы үшін қалған қазынасын сақтаудың, болашақ ұрпаққа жеткізудің түрлі жолдары қазіргі кезде маңызды. Бұл тұрғыдан ұлт жауһарларының эстрадалық өңдеулері осы мәңгі әуендердің әрі қарай жалғасып, жаңа шығармашылыққа негіз болатынына

сенім тудырады. Мамандар әдетте халық әндерін бұрмалап, эстрадаға қосқанды жөн көрмей жатады. Әсіресе, ырғақтық жағына келетін болсақ, еркін өлшемде жүретін қазақ әні поп-музыкада қалыптасқан квадраттыққа бейімделді. Дәстүрлі орындаудағыдай жігермен, толғаныспен айтатын әндер жеңіл «әуенше» ретінде қабылданатын болды. Шетелдің күрделі, шебер орындаушылықты қажет ететін, бірақ көркемдік жағынан орташа поп стиліндегі әндердің қасында халықтық шығармашылық жұпыны көрінетін болды. Себебі әннің маңызды элементтерінің бірі (әйтпесе одан да артығы) өз болмысын өзгертіп, туындының мәнін өзгертіп жіберіп отыр. Мұның өзі қазақ әншілері көбінесе музыкалық жағынан қарапайымдау, орындауға ыңғайлырақ, немесе көркемдігі тек әуенінде емес, музыкалық тілінің басқа да құрамдары маңызды шығармаларды таңдайды. Ал ол басқа маңызды бөлшектері сыртта қалған кезде жалғыз монодиялық әуеннің құны болмай қалады. Мысалы, Біржанның, Мәдидің әуені ғана емес, ырғағы жағынан, өлшемі жағынан, дауыстың тембрін ойнату жағынан күрделі шығармаларын сол күйінде эстрадаға өңдей білсе, сол «Гәкку», «Назқоңыр», «Япурай» т. б. әндерді толыққанды барлық элементтерін ескере отырып кәсіби өңдеулер істелсе, дәстүрлі ән өнерінің өз мәнін аз да болса сақтай отырып әрі қарай жалғасуына мүмкіндік болар еді. Дегенмен, өкінішке орай, көп музыканттар жеңіл табысты көздеп, халық шығармашылығының тарихы мен теориясына үңіліп, зерделеуден бас тартады, бұл бағытты арзан дүниеге баламалайды.

Белгілі әнші, көптеген байқаулардың жүлдегері Гаухар Қаспақованың

орындауындағы Әсет Найманбаевтың «Қысмет» әнін орындауына тоқтала кетейік. Жалпы, «Қысмет» – Әсеттің әнші-композитор ретінде қолтаңбасы әбден шыңдалған кезде шығарған туындысы. Музыкалық тілі жағынан өзі туып-өскен Арқа дәстүріне жақын, жоғары регистрде тыңдаушылардың көңілін өзіне аудартатын, профессор С.Елеманованың терминімен айтқанда, «ақындық әуендік формуламен» (АМФ – акынская мелодическая формула) [3, 52] басталып, кең ауқыммен орындалады. Бұл күрделі ән түрлі әншілік иірімдерге бай, әрі үлкен орындаушылық шеберлікті қажет етеді [4]. Сол себептен әр әншінің тісі бата бермейтін шоқтығы биік туындалырдың бірі.

Г. Қаспақованың бұл әнді таңдауы оның талғамының, әншілігінің биік дәрежеде екенін көрсететіні анық. Жастайынан дәстүрлі әншілікті меңгерген, бұл дәстүрдің бүге-шүгесін ұғына білген әнші үшін осындай қиын шығарманы эстрадаға өңдеп айту қиындыққа соқпаған. Әншінің айтуынша, бұл әнді өңдеу өте күрделі, еңбек көп жұмсалатын үдеріс болды. Себебі әнді барынша көркемдік, эстетикалық құндылығын сақтай отырып, түпнұсқасына барынша жақындата орыдауды қалаған Гаухардың өңдеушіге деген талабы жоғары болды. Нәтижесінде өңдеудің біршама кемішіліктері болғанымен, жоғарыда айтылған өлшемдік, ырғақтық еркіндікке бет бұрып, квадраттықтан арасында бас тартып отырады. Бұл тұрғыдан поп-музыка стилінде қалыптасқан квадраттықтан мүлде бас тарту қиындыққа соғатынын да ескеру керек.

Әншінің орындаушылығына келетін болсақ, бұл әнде дәстүрлі әншілік пен эстрадалық әншіліктің тоғысуын байқауға болады. Екі дәстүрді де

игерген Г. Қаспақова Әсеттің «Қысметін» нақышына, иірімдеріне келтіре орындай білді. Диапазонының кеңдігі, әнді эмоциялық тұрғыдан сезіне білуі, оның ырғақтық және әуендік иірімдерін келтіруі соншалықты қиын дүниені жоғары деңгейде алып шығып, беделді дәстүрлі әншілердің оң бағасын алуына мүмкіндік туғызды.

Төмендегі ноталық мәтін осы «Қысмет»

әнінің жеткізушісі Дәнеш Рақышевтің интерпретациясында беріліп отыр. Ол «Ұлы даланың көне сарындары» атты көптомдық антологиядан алынды. Г. Қаспақова және Д. Рақышевтің орындаушылығын салыстыра қарағанда жақындығы аңғарылады. Әлбетте, жас әнші көп әншілер ұстаз тұтатын ән шеберінің орындаушылығын құлағына талай сіңіргені айқын.

Қысмет

Д. Рақышевтің ор., Н. т. Е. Жаманбаилов

Хоу! Ар-ғын-мын, а - тым Ә - сет,
а - рын - да - ған, А - рын - дап ән - са - ла - ма,
о - о - о - о - о - оу, да - ры - ма - ған. Ас - пан - ның а - я - сын - да
ән шал - қыт - қан, Бұл - бұл - мын дау - сым көк - те да - мыл - да - ған.
Кө - ме - кей көк қа - бы - сын ән - мен аш - сам, То - ті - ліп мер - уерт мар - жан
са - уыл - да - ған. Ә - ри - тәй, ә - ри - тә - ри - тә - ри - тәй,
Ә - ри - тә - ри - тә - ри - тәй. Хау - лү - лү - лү - лү,
Хау - лү - лү - лү - лү - лау, Ли - ла - ла - лил - лау,
Хау - лай, лә - лә - ла - ли - ли - лау, Ха - ли - ла - ли - ла - ли - лау, Ә - ли - лә - ли - лә - ли - ләй,
Ә - ди - лә - ли - лә - ли - ләй, Ә - ди - лә - ли - лә - ли - ләй, Ә - ди - лә - ли - лә - ли - ләй.

Енді бір назарға ілінетін ән – Димаш Құдайбергеннің орындауындағы «Дайдидау» әні. Димаш – қазіргі таңда бүкіл әлемді өз өнерімен таңқалдырып отырған жаңа бір құбылыс екенін айта кеткен жөн. Эстетикалық мәні мен көркемдік қызметі жоғалған музыка өнеріне қайта өмір сыйлап, биік сапа ұсынып отырған жас талант әншілік өнерге техникалық тұрғыдан мол жаңашылдық енгізуде. Қазақтың ғана емес, ұлттық емес, жалпыдүниелік игілік деп атауға келетін Димаштың шығармашылығы, бірегей дарыны, оның дауысы жөнінде мамандар мен әуесқойлардың арасында көптеген дауласуда. Бірақ бөріне мәлім бір нәрсе: Димаш – феномен, оның дүние жүзіне асқақтап отырған вокалдық мүмкіндіктері адам бойына сыймайтын, ұлық қасиеттер. Алты регистрде ән шырқайтын Димаш үш дауысты еркін меңгерген: баритон, тенор, колоратуралық сопрано. Біреулер оны контратенор десе, екіншісі лирикалық тенор, енді біреуі драмалық тенор деп пікір таластыруда [5, 7].

Осындай тылсым дарынның иесінің репертуарын құрайтын «Дайдидау», «Самалтау» т. б. сияқты бірнеше халық әндері бар. «Дайдидау» әнін ерекше атап өткен жөн, себебі әлем бойынша әр түрлі ұлттағы әншінің жанкүйерлері дәл осы әнді шырқап, қазақ тілін үйренуге талпынып жүр. Әнші жастайынан сүйсіне айтатын махаббат тақырыбындағы лирикалық туынды таза эстрадалық мәнерде орындалады. Қарапайым м.7 көлемінде баяндалатын әуенді орындаушы тембр, динамика қарама-қарсылығымен әрлеген. Сондай-ақ, еуропа музыкасында кездесетін әннің аяғына жақындағанда жоғары регистрде кульминация – шарықтау шегін қосып, артынан бәсеңдетеді. Аранжировкасына

келетін болсақ, эстрадалық өңдеуге халық аспаптарын қосып, тембрлер синтезін пайдаланады. Қарапайым халық әнін осылай түрлендіре орындаған ән бүгінгі таңда талғампаз тыңдарманның көңілінен шығып жүр.

Жоғарыда аталған дәстүрлі музыканың эстрадада көрінісінің енді бір түрі – дәстүрлі музыканың жанрлық және стильдік элементтерінің қазіргі поп-музыкаға таралуы және заманауи аранжировка әдістерінің ұлттық аспаптарды қолдану немесе олардың тембрлерін имитациялау арқылы ұлттық рең беруі деп белгіледік. Бір мақала көлемінде барлық тұстарын ашып қарастыруға мүмкіндік болмағандықтан, тек қана осы бағытта еңбек етіп жүрген орындаушыларды айтып өтпекпіз. Дәстүрлі әншілік жанрлар мен стильдер элементтерінің поп-музыкамен байланысын көбінесе рэп, хип-хоп стилінің негізінде көруге болады. Мысалы, Ерболат Құдайбергеновтің шығармашылығы осы қазақтың термесі мен батыстың хип-хоп стильдерінің тоғысуының дәлелі. Оның «Мен қазақпын мың өліп, мың тірілген», «Біздің жігіттер» т. б. сияқты әндері осы ойды айқындайды. «Ринго» тобы «Толғау» әнінде өздерінің биік орындаушылық деңгейін көрсетіп, дәстүрлі өнерді эстрадаға байланыстыра білді.

Ал ұлттық аспаптарды пайдаланып, олардың тембріне имитация жасау отандық эстрадада өте жиі кездесетін құбылыс. Әсіресе, осы аспаптарды шығармашылығының незігі еткен «Муз-арт», «Қоңыр» топтарын, Өмірқұл Айниязов, дәстүрлі орындаушылар Айгүл Қосанова т. б. атап өту керек.

Қорытынды

Осылайша, Қазақстанның поп-музыкасы көптеген стильдер мен

бағыттарды қамтитыны белгіленді. Олардың барлығы ұлттық музыкаға негізделген, нақтырақ айтқанда, батыс елдерінде қалыптасқан поп-музыка мен қазақ өнерінің негізгі элементтері синтезделген. Жаһандану заманының өнімі болып табылатын поп-музыка өз жеңілдігімен, тиімділігімен ел назарын жаулап алды. Академиялық үлгідегі өнер артқы қатарға кетіп, көпшілік бұқара поп-музыканы қабылдайтын болды. Дегенмен, сол бұқаралық өнер түрін де дұрыс құндылықтарды қалыптастыруға бағыттап, салауатты ұрпақ тәрбиелеуге

пайдалану қажет. Бұл орайда ғасырлар қойнауынан келе жатқан дәстүрлі музыкалық өнеріміздің жаңа көрінісі маңызды, әрі осы бағыттағы музыка өнерінің деңгейін көтеру үшін білімді де, дарынды өнерпаздарды дайындау көкейкесті мәселелердің бірі. Әйтсе де, қазіргі заман әншілерінің арасында осы жолда тәжірибелер істеп, бұл бағытта еңбек етіп, әртүрлі нұсқалар ұсынып жүр. Рухани, мәдени бай, сауатты мамандар тапшылығы алда шешілетін мәселе деп сенеміз.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н. Н. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания. – URL: http://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya
2. Касимова З. М. Интеграционные процессы в музыкальной культуре тюркоязычных народов (на материале свадебных песен). – Алматы: «Әлем әдебиеті», 2014. – 282 с.
3. Елеманова С. А. Казахское традиционное песенное искусство: генезис и семантика. – Алматы: Дайк-Пресс, 2000. – 187 с.
4. Ұлы даланың көне сарындары: Антология. Үш томдық. – Т. 1: Музыкалық фольклор. Дәстүрлі ән өнері. – Алматы: «Brand Book», 2019. – 752 б.
5. Касимова З. М. Дауысының шегі жоқ майталман әнші // Әбдіхалыққызы А. Димаш: эссе. – Алматы: Palitra-Press. 2019. – С. 6 – 10.

References

1. Nazarbayev N. Vzglyad v budushee: modernizatsiya obschestvennogo soznania [Prospection: modernization of public consciousness] [http://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya accessed at 12.04.2017]
2. Kassimova Z. Integratsionnye processy v muzykalnoi culture culture turkoyazychnyh narodov (na materiale svadebnyh pesen) [Integration processes in the musical culture of the Turkic-speaking peoples (on materials of wedding songs)]. Almaty: Alem adebieti Publ., 2014. 282 pp. (In Russian)
3. Elemanova S. Kazakhskoe traditsionnoe pesennoe iskusstvo: genesis i semantica [Kazakh traditional song art: Genesis and semantics]. Almaty: Dayk-Press Publ., 2000. 187 pp. (In Russian)
4. Uly dalanyn kone saryndary: Antologiya. 3 Vols, V.1 – Muzykalyk folklor. Dasturlı an oneri [Ancient motifs of the great steppe: Anthology. V.1 – Musical folklore. Traditional song art]. Almaty: Brand Book Publ., 2019. 752 pp. (In Kazakh, Russian, English)

5. Kassimova Z. Dausynyn shegi zhokh maitalman anshi [A singer with unlimited possibilities]. In: Abdikhalykkyzy A. Dimash: essay. Almaty: Palitra-Press Publ, 2019. P. 6–10 [In Kazakh].

Зульфия Касимова

*Казахская национальная академия искусств им. Т. К. Жургенова
(Алматы, Казахстан)*

МОДЕРНИЗАЦИЯ ТРАДИЦИОННОГО МУЗЫКАЛЬНОГО ТВОРЧЕСТВА В ИСКУССТВЕ ЭСТРАДЫ

Изучение современных модернизированных форм музыкального искусства казахского народа, которое складывалось на протяжении веков, является идейной основой данной статьи. Сохранение национального самосознания и передача главных духовно-культурных ценностей следующему поколению – это требование эпохи глобализации, так, эта актуальная проблематика разрабатывается на основе музыкальной культуры Казахстана. В отечественном музыковедении исследований в области эстрадной музыки очень мало. Так, выявляется, что историко-теоретические аспекты музыкального искусства в этом направлении на сегодняшний день – новая научная тема. В процессе написания статьи использованы исторический аспект, теоретический анализ, обзор и сравнительно-сопоставительные методы исследования. В результате раскрывается необходимость сохранения необычайно богатого в художественно-эстетическом плане песенного наследия казахского народа – верного спутника его жизни, в котором изливались печали и радости, а также важность их достойного представления и продолжения на современном этапе.

Ключевые слова: песня, искусство, эстрада, поп-музыка, традиционная песня, синтез, глобализация, интерпретация, обработка.

Zulfiya Kasimova

*T. K. Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts
(Almaty, Kazakhstan)*

MODERNIZATION OF TRADITIONAL MUSICAL CREATIVITY IN VARIETY ART

Abstract

The study of modern modernized forms of musical art of the Kazakh people, which has been developing over the centuries, is the ideological basis of this article. Preservation of national identity and transfer of the main spiritual and cultural values to the next generation is a requirement of the era of globalization, so, this topical problem is developed on the basis of the musical culture of Kazakhstan. There is very little research in the field of pop music in the national music industry. Thus, it is revealed that the historical and theoretical aspects of musical art in this direction today represent a new scientific theme. The article relies on historical aspect, theoretical analysis, review and comparative methods of research. The article reveals the need to preserve the unusually rich artistic and aesthetic vocal heritage of the Kazakh people – a faithful companion of their life, in which they poured out sorrows and joys, as well as the importance of its worthy representation and continuation at the present stage.

Keywords: song, art, variety, pop music, traditional song, synthesis, globalization, interpretation, processing.

Authors' bio:

Zulfiya Malikkyzy Kasimova – candidate of Art Studies at the Department “Variete Art” of T. K. Zhurgenov KazNAA
(Almaty, Kazakhstan)
ORCID ID: 0000-0002-4943-1835
e-mail: kzm07@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Зульфия Маликқызы Касимова – өнертану кандидаты, Т. Қ. Жүргенов атындағы ҚазҰӨА «Эстрадалық вокал» кафедрасының оқытушысы
(Алматы, Қазақстан)
ORCID ID: 0000-0002-4943-1835
e-mail: kzm07@mail.ru

Сведения об авторах:

Зульфия Маликовна Касимова – кандидат искусствоведения, преподаватель кафедры Эстрадный вокал КазНАИ им. Т. К. Жүргенова
(Алматы, Казахстан)
ORCID ID: 0000-0002-4943-1835.
e-mail: kzm07@mail.ru